

Muhamed Arnaut

FONETSKE I MORFOLOŠKE KARAKTERISTIKE BOSANSKOG JEZIKA U JEDNOM SREDNJOVJEKOVNOM SPOMENIKU

(LINGVISTIČKA SLIKA NIKOLJSKOG EVANĐELJA)

Sažetak

Nikoljsko evanđelje je prepoznatljiv bosanski spomenik iz XIV stoljeća. Ima minijaturni format (16,5 x 10,5 cm) i sadrži 147 listova. Na svakoj strani je oko 27 redova, slova su manje veličine i ima dosta koloritnih iluminacija. Na početnim stranicama poglavlja nalaze se ljljani, karakteristični stari bosanski simboli. Jezik ovoga dokumenta je specifičan. Na fonetskom planu uočljive su bosanske inovacije kao što je dominacija **ikavizacije**, odnosno izjednačena je vrijednost **jata**, **jerija** i slova **i** u vrijednosti glasa **i**; zatim zamjena **poluglasa** (**ʋ**) sa **a**, te zamjena **vb** sa **u**. Slovo **đerv** se pojavljuje u vrijednosti glasa **č**, što znači da zamjenjuje staroslavensku grupu **št**, grčko slovo **ipsilon** (**y**) zamijenjeno je sa **u** itd. U ovom dokumentu prisutne su arhaične forme u grafiji, leksici i morfologiji. Jezičke osobenosti ukazuju na to da je *Nikoljsko evanđelje* nastalo na **ikavsko-štokavskom** dijelu srednjovjekovne Bosne.

Ključne riječi: *Nikoljsko evanđelje*, jezičke osobine, srednjovjekovna Bosna

PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE BOSNIAN LANGUAGES IN ONE MEDIEVAL MONUMENT

(LINGUISTIC IMAGE OF NIKOLJSKOG GOSPEL)

Summary

Nikoljsko gospel is recognized Bosnian monument from the fourteenth century. It has miniature format (16.5 x 10.5 cm) and contains 147 pages. On each page there are about 27 lines, the letters

*are smaller in size and there are plenty of colour illuminations. At chapter home page, there are lilies, typical old Bosnian symbols. Language of this document is specific. At the phonetic level there are visible Bosnian innovations such as the dominance of **ikavizacija**, i.e. equal the value of the **jat**, **jeri** and letters **i** in value of the vowel **i**; then substitute of **semivowel** (**ʋ**) with **a**, and substitute of **ʋb** with **u**. Letter **đerv** appears in the value of vowel **ć**, which means it replaces the Old Slavic group of **št**, the Greek letter **epsilon** (**ϣ**) is replaced with **u**, etc. In this document **archaic forms in spelling, lexicon and morphology** are present. Linguistic features suggest that the **Nikoljsko gospel** result from **ikavian-stokavian** part of Medieval Bosnia.*

Keywords: *Nikoljsko gospel, linguistic characteristics, Medieval Bosnia*

Uvod

Karakteristične jezičke osobine bosanske redakcije staroslavenskog jezika posvjedočene su u brojnim bosanskim tekstovima sakralnog i svjetovnog karaktera, kao što su mnogobrojna evanđelja, zbornici, epigrafski, apokrifni i administrativni tekstovi. Sadržaji tih tekstova ilustruju nastajanje i razvoj srednjovjekovne bosanske pisane riječi, te procese transformacije staroslavenskog jezičkog sistema u bosansku redakciju, koja se zasniva na narodnom govornom izrazu i ortografskom pravilu da se piše kako narod govori. Pisari, odnosno bosanski dijaci svojim originalnim stilom i manirom pisali su brojne tekstove u raznovrsnim spomenicima, koji su sačuvani do danas. U tim tekstovima izražena je autentičnost grafije, odnosno pojavljuju se posebne bosanske stilizirane forme rukopisa, odnosno pisanja pojedinih grafema. Uočljiva je labilna pravopisna norma. Ostvaruje se postepeni preobražaj pojedinih staroslavenskih slovnihi znakova u starobosanske. Staroslavenski glas **jat** (**ѣ**) javlja se u novim formama, dolazi do *sažimanja dva poluglasa* (**ѣ** i **ь**) u jedan (**ь**), *smanjuje se pisanje ligatura, nema obilježja za palatalne sonante* **lj** i **nj**, *grupa* (**ѡ**) *prelazi u* (**u/oy**), pojavljuje se novi slovni znak **đerv** (**ѣ**) za glasove **đ** i **ć**, prisutno je *ujednačavanje vrijednosti* *jata, jerija i slova i*, grčko slovo *epsilon* (**ϣ**) *zamjenjuje se sa slovom* **u**. Na *morfološkom i leksičkom planu* prisutne su i *staroslavenske forme*, a *ima i inovacija* u pojedinim kategorijama.

Među mnogobrojnim spomenicima, koji su proizvod bosanske srednjovjekovne pisarske škole, nalazi se i tekst *Nikoljskog evanđelja*. To je prepoznatljiv srednjovjekovni spomenik i pretpostavlja se da je iz XIV stoljeća, mada ima elemenata koji ukazuju da je mogao nastati i znatno ranije. *Nikoljsko evanđelje* je napisano na koži slovima ćirilovskim na malim listićima, tekst je prepis sa starijeg glagoljskog predloška, tvrdi Đuro Daničić. (DĐ) On je najkaligrafskiji spomenik bosanske škole koji je do sada poznat, kaže Vladimir Mošin. (MV) U registru ćirilčkih rukopisa, koji se čuvaju u Velikoj Britaniji, ovaj dokumenat zaveden je kao bosanski srednjovjekovni dokumenat, i to je konačna procjena stručnjaka koja se ne može mijenjati, tvrde britanski stručnjaci. (NK) Herta Kuna, također, tvrdi da je *Nikoljsko evanđelje* po svim osobinama karakterističan bosanski spomenik, minijaturnog formata (16,5 x 10,5 cm), sadrži 147 listova, na jednoj stranici ima u prosjeku 27 redaka, bogat je iluminacijama, na početnim stranicama poglavlja nalaze se ljljani, karakteristični starobosanski simboli. Jezik ovog dokumenta ilustruje osobenosti starobosanske pisarske škole, tekst je pisan *bosančicom*, *ustavnim pismom* (majuskulom). U tekstu je *dominacija ikavizacije jata* (ѣ prelazi u i), prisutna je *izjednačenost vrijednosti jata* (ѣ), *jerija* (ѣ) i *slova I* (i) u *vrijednosti glasa i*, zatim, *sažetost dva poluglasa* (ѣ i љ) u *jedan* (ѣ), te *zamjena poluglasa* (ѣ) sa *slovom a*, *zamjena grupe v љ sa u/oy*, *đerv* (ѣ) se *pojavljuje u vrijednosti ć i đ*, *grčko slovo ipsilon* (y) *zamjenjuje se sa u*, *nestalo je nazala q* (on) i *ę* (en), ima *arhaičnih*, a i *inovativnih*, *formi na grafijskom planu*, *morfologiji i leksici*. Jezičke osobine ukazuju na činjenicu da je *Nikoljsko evanđelje* nastalo na ikavsko-štokavskom prostoru srednjovjekovne Bosne. (KH) Vjerski karakter rukopisa, u određenoj mjeri, odredio je konzervativnost, odnosno arhaičnost jezika. Iako je ovaj spomenik tradiran, i donekle jezički normiran u duhu bosanske redakcije staroslovenskog jezika, ipak u tekst su prodrle osobine narodnog govora jezičke sredine u kojoj je nastajao ovaj srednjovjekovni bosanski spomenik.

U ovom radu ćemo prezentirati uočene fonetske i morfološke karakteristike *Nikoljskog evanđelja*, koje ilustruju navedene konstatacije. Primjeri su uzimani iz izvornog originalnog teksta, kao i teksta ovog spomenika, koji je priredio Đuro Daničić 1864. godine. (Izvor su elektronska izdanja *Nikoljskog evanđelja*: DB1, DB2)

Ortografske i fonetsko-fonološke promjene

Na ortografskom planu uočljiva su pojedina nova simbolična obilježja slovnih znakova u duhu pisanja dijaka autentične bosanske pisarske škole srednjovjekovnog perioda. Poređenjem sa slovima, koji su štampani u *Gramatici 1890*, uočljivo je nastajanje novih formi slova u odnosu na tradicionalno staroslavensko pisanje. (G) U tekstu *Nikoljskog evanđelja* nalaze se simboli sljedećih slova:

д (a), Б (b), β (v), г (g), д (d), е (e), ж (ž), з (z), и (i), ы (jeri), к (k), л (l), м (m), Н (n), о (o), ѿ (o), п (p), р (r), с (s), т (t), Ѡ (đerv – đ, ć), 8 /oy (u), ф (f), х (h), ц (c), Y (č), ш (š), ю (ju), ѣ (jat), ь (poluglas), ѣ (je), Ψ (št).

U pojedinim riječima još uvijek se stavljaju title iznad slova kao znaci za skraćivanje. Nazal **ę** (en) se u tekstu javlja u obliku vokala **e**: **se** (**e-ę**), **izeti** (**e-ę**). Slovo **e** javlja se u vrijednosti **je**: **bratyю ego** (bratiju jego). Slovo **đerv** (**Ѡ**) javlja se u vrijednosti **đ** i **ć**: **умеѣмь, анѣль** – anđelъ, **evanъelye** – jevanđelije. Uočava se originalno bosansko pisanje slova **д** (**d**) i **β** (**v**). Slovo za **i** piše se i u obliku **н**: **zvъzdn**.

Nastavljena je upotreba znaka za **jeri** u staroslavenskom obliku (**ы**) kao grafijski dublet zajedno sa vokalom **i**, što je stari znak za **jeri** (**y**) / **i** / **н**: **zvъzды / zvъzdn** (**н – ы – y**). Ima riječi u kojima se jeri **y** javlja mjesto slova **i**: **oblivyty, sikyra, poystyni**.

Slovo **ѣ** (**jat**) se javlja u ortografskoj vrijednosti **ja** na početku riječi i sloga, onako kako ga pišu bosanski pisari: **ѣko** (jako), **ѣvi** (javi), **ѣviši** (javiši), **diѣvolъ** (dijavol), **carъstviѣ** (carstviya), **moѣ** (moja). Inače, prisutno je frekventno pisanje oznake za slovo **ѣ** (**ѣ**), što je odlika literarnosti i višeg funkcionalnog stila: **ѣмь, ѣvѣ, idѣže, moѣ, ѿѣдите, ѣko, бѣти, rѣкы, sѣють, taniѣ, svoѣ, vѣкы, malovѣri, ѣviši, tѣlo**. Prisutna je frekventna ikavska zamjena **jata** (**ѣ**), **jerija** (**ы**) i **I = i**, naprimjer: **i vъzva ѣ** (i uzva ih). Mjesto **jata** (**ѣ**) po izgovoru često stoji slovo **i** (**priobrazi – preobrazi, sikyra**), ili stoji jeri **y-ы**: **звыздоу –**

zvizdu, prъvynacъ, vydyvъše, vydyše. Slovo **jat (ѣ)** se javlja mjesto slova **i: spъte**, te mjesto **jerija (y): rъbara - rybara, vidъ - vidy.** Ima riječi u kojima je napisano **jeri (y)** mjesto **jata (ѣ): gdy - gdъ, by - bъ, vsyъ - vsъhъ.** Vrlo česta je pojava da se piše slovo **i** mjesto **jata (ѣ)** i pojava **jata (ѣ)** mjesto **i** u istoj riječi: **vъdihomъ - vidъhomъ.** Pojavljuje se leksički ekavizam: **korene.** Prisutni su, također, staroslavenski oblici **drъvo, koreny drъva.**

Evidentirana je staroslavenska grupa **въ**, što je pisanje po tradiciji: **въ землю, въ роуѣ, въ градъ, въ poystyni, въ krovъhъ, въstani, въnide.** Međutim, prisutno je i pisanje slova **u** mjesto grupe **въ**, što je prepoznatljiva narodna bosanska osobina: **oynidi / unidi, oytori / utori, oyzvede / uzvede, oydocivъ / udovicъ, oynidi / unidi.**

Nazal **ж** zamijenjen je sa **oy: boydete, osoyъdaite, soydomъ, soyyacъ** (stsl. **сѣщесъ**). Često se u tekstu miješaju zamijenjeni simboli za **ж** (on) **oy** i **u: loyna / luna, boydetъ / budetъ, soydomъ / sudomъ.**

Uočljiva je varijabilna upotreba poluglasa. Naime, prisutan je **poluglas ъ**, ali ima i zamjene poluglasa sa vokalima **a** i **e.** Poluglas **ъ** često prelazi u **a**, on se vokalizira: **pravedanъ** (stsl. **правѣднъ**), **prъvynacъ** (stsl. **прѣвѣнъсѣ**), **mladinacъ** (sekundarna vokalizacija), **tamno, istakni, na, ta, sedamъ, ostavaъ, iskarъ.** Poluglas **ъ** se javlja i mjesto **a: lopatъ** (lopata). Prisutno je slovo **a** mjesto poluglasa **ъ** gdje mu nije mjesto: **bravna**, zatim **e** mjesto poluglasa: **biserъ.** Sve navedeno pokazuje miješanje slova **a, e** i **ъ** kao odraz inovirane norme u bosanskoj redakciji staroslavenskog jezika.

Prisutno je slovo **f / ѱ** u riječima iz grčkog jezika: **ѱarisie, iosiѱъ, ѱište.**

Sonanti **lj** i **nj** obilježavaju se kao tvrdi suglasnici **l** i **n**, nema obilježja palatalnosti: **roditeli, klъve** (ključe), **hlъbъnago, loydi, люды, zemлю, divlahu, poli, vola, volъ, davlaše; svetyni, knygy, poystyni, bogъni, gospodъni, poystyni, rabъni, konema.**

Grupe **št** i **žd** kao refleksi praslavenskog jotovanja eksplozivnih dental **t** i **d** čuvaju se u *Nikoljskom evanđelju*. Primjeri sa **žd** su: **takoъde, roъdъstva, ѱdъъde, graъdane, hoъdahomъ.** Grupa **št** piše se u tradicionalnom obliku **ѱ: dъѱerъ (kćer), iѱite, obrъѱete, hoѱetъ, piѱa, noѱъ, noѱио, svъѱa, hoѱeši.**

Zadržano je pisanje slova **t** ispred slova **c** i **y (č): ѱтъ ѱтъса, ѱtve naъъ.**

Grčko slovo omega **ω** prisutno je naporedo sa **o.** Piše se uz

slovo **t**: ѿѣсь, ѿѣ, ѿпоѡсти, ѡтѣѣте, ѡѣкривено, ѡѣпоѡстѣѣ, a ima i uz slovo **d**: ѡдѣѣде, te uz slovo **n**: ѡни.

Oblici sa neizvršenim novim jotovanjem mogu se susresti u pojedinim leksemama: **bratyю ego** (bratiju / braću njegovu), **diѣvolъ** (dijavolъ / đavo).

Prisutna su slova zvana ligature **ѣ** (je) i **ю** (ju). Pišu se prema staroslavenskoj tradiciji. Slovo **ѣ** (je) uočavamo u leksemama: **ѣстѣ, ѣсте, моѣго, наѣѣ, ѣиваѣго, знаѣте, приѣмѣ**. Piše se slovo **ю** (ju) u riječima: **bratyю, поѣю, глаголю, въ галѣѣю, оуѣитѣлю, силою, славою**.

U pojedinim leksemama još uvijek se čuva **vokalno l**: **слѣньсе, слѣза, испѣниѣе, ораѣ**.

Frekventan je staroslavenski oblik lekseme čovjek: **človѣкъ**.

Čuvaju se rezultati druge palatalizacije: **въ роѣѣ ego, narody mnozy, на въстocy, июдеѣсѣѣ, небesci (nebeski), človѣci / človѣсѣѣ, človѣсѣѣѣ, июѣсѣи, vrazѣ / vrazi, vrazѣѣѣ, doysѣѣ, doysi, doysѣѣѣ**.

Morfologija

Tekst *Nikoljskog evanđelja* je srednjovjekovni bosanski literarni spomenik i na jezičkom planu sadrži morfološke kategorije u formi koje odražavaju staroslavensko stanje podložno uočljivim utjecajima bosanske redakcije staroslavenskog jezika. Čuvaju se pojedini stari nastavci kod imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva, prisutni su i stariji glagolski oblici, evidentne su, također, starije forme i ostalih vrsta riječi. Ima i novih oblika pojedinih vrsta riječi i nalaze se evidentirane na marginama stranica i u kolofonima ovoga teksta. Staroslavenski leksički fond javlja se u modifikovanoj starobosanskoj redakcijskoj formi.

Imenice

U nominativu singulara pojavljuju se pojedini oblici imenica starih nepalatalnih i palatalnih osnova muškog, ženskog i srednjeg roda: **праѣ, вѣнась, вѣтарѣ, оумѣ, сынѣ, гнѣвъ, вѣкъ, коталѣ, роѣѣ, тастѣ, голоѣѣ, камы / каменѣ, пламы / пламенѣ, день, роѣка, воевoda / воѣvoda, владыка, земѣѣ (zemlja), воѣѣ (volja), юноѣа, стѣза, тѣмѣница / тамѣница, лѣрота, лоѣѣа (luča), богѣи,**

l̥ha, dr̥vo.

Oblici genitiva singulara imenica izgledaju ovako: **gospod̥ / gospodi, brata tvoego, moyža svoego, člov̥k / člov̥ka, kamene / kameni, plamene / plameni, d̥ne / d̥ni, zv̥r̥b̥, matere / materi.**

Evidentirani su oblici dativa singulara: **noz̥b̥, rabini, gospodi, poytoy, yoydesi.**

Akuzativ singulara: **vidiši soyvacy, gospod̥, otydox vь stranoy svooy, v̥nide vь zeml̥u Izrailevoy.**

Instrumental singulara: **plav̥m̥ / plavom̥, rokom̥, synom̥, imen̥m̥, koles̥m̥, t̥bles̥m̥.**

Lokativ singulara: **vь grad̥b̥, vь sn̥b̥, na v̥stocy, vь royc̥b̥ ego, vь miroy, kamene, sel̥b̥, slovese, vь gn̥zdz̥b̥.**

Oblici plurala pojedinih imenica javljaju se u tradicionalnim staroslavenskim formama.

Nominativ plurala: **graždane, slovesa, sily / syli nebesnie, synove / synovi, gospodi̥b̥ / gospodie, poyti.**

Genitiv plurala: **sloves̥ v̥aši̥h̥, ot̥b̥ gr̥b̥h̥, bisery̥ v̥aši̥h̥, s nebes̥, synov̥b̥, lakat̥b̥, lydi / lydy.**

Dativ plurala: **gospodom̥ / gospod̥m̥, zapov̥bd̥m̥, svekr̥v̥am̥, mater̥m̥, nebes̥m̥.**

Akuzativ plurala: **kl̥oye, graždany / graždane, c̥bsare, d̥šteri, otroveta, materi, vr̥b̥mena.**

Instrumental plurala: **lakt̥b̥, roditeli / roditel̥b̥, vlasteli / vlasteli, sel̥b̥, poli, doy̥šami, ženami, mater̥mi, svekr̥vami.**

Lokativ plurala: **na doy̥s̥b̥h̥ nevisti̥h̥, ov̥sah̥, na nebes̥b̥h̥, vr̥b̥men̥b̥h̥, domoh̥, gorah̥, zmi̥b̥h̥, svekr̥vah̥, sloveseh̥, vь s̥r̥dc̥b̥h̥ ih̥.**

Prisutni su i oblici duala pojedinih imenica sva tri roda.

Nominativ duala: **syn̥b̥, kameni, d̥ni, sel̥b̥, nebesi.**

Genitiv duala: **synovoy, nogoy, zapov̥bd̥io, gospod̥io, kriloy.**

Dativ duala: **konema (konjima), doy̥šama, ženama.**

Instrumental duala: **rokoma, licema, dv̥b̥ma gospodinoma.**

Lokativ duala: **lad̥io, ov̥soy, propov̥bd̥io, polio.**

Pridjevi

Na stranicama ovoga dokumenta uočavaju se oblici pridjeva neodređenog i određenog vida, nepalatalne i palatalne promjene. Kod pridjeva neodređenog vida prisutni su pojedini oblici Isg.: **velimь**, **divnimь**, **svetomь**, **vьrьnemь**, **mnogoy**, **blagodѣtio**; oblici Lsg.: **novѣ**, **ništi**; zatim javljaju se oblici Lpl.: **galilѣiscѣhь**, **krotcѣhь**, **oybozѣhь**, **gloyсѣhь**. U određenom vidu javljaju se često sažeti oblici Gsg. muškog i srednjeg roda: **novago**, **ništago**, **hlѣbьnago**, **živago**, **nebesnago**, **vyšnago**, pored nesažetih oblika: **živajeo**, **vyšnaeio**; u Nsg. ženskog roda javljaju se sažeti i nesažeti oblici: **nova** / **novaa** / **novaѣ**, **blaga** / **blagaѣ**; u Dsg.: **osoyždenoymoy**, **slѣpomoy**, **svetomoy**. Prisutni su oblici komparativa: **dobrѣi** (Nsg.), **любьšemь**, **louyšemь** (Isg.), **moydrѣiši**, **gorьši** (Lsg.), **težišiь**, **slazdišiь** (Lpl.); kao i oblici superlativa: **naipave**, **naitrѣbьši**, **naiskorѣi**, **prѣvelikь**, **prѣmilostivь**.

Zamjenice

U tekstu *Nikoljskog evanđelja* nalaze se spojedini stariji oblici ličnih zamjenica prvog i drugog lica: **azь/ѣzь** (Nsg.), **мьною** (Isg.), **vamь** (Dpl.), **s nami** (Ipl.), **nasь** (Lpl.) Također, ima oblika pokaznih zamjenica tvrde i meke promjene: **togo** (Gsg.), **tѣhь** (Gpl.), **tѣmi** (Isg.), **moego** (Gsg.), **moimi** (Ipl.); **takogo**, **sikogo**, **kakogo**, **vsakogo** (Gsg.); zatim uočavaju se složene zamjenice: **tožde**, **takažde**, **nѣkakogo**, **nikakože**; kao i upitna zamjenica: **кѣto** (N), **kogo** (G), **сѣмь** (I). Evidentirane su staroslavenske forme prisvojnih zamjenica: **moego** (G), **svoeio** (D), **yiego** (G), **našeie** (D); odnosne zamjenice: **iže** (Nsg.), **nigože** (Gsg.), **imьže** (Isg.), **ѣže** (Npl.); upitne zamjenice **ѣto**: **veso**, **vesogo** (G); pokazne zamjenice **сѣ** (Nsg), **sego** (Gsg.), **simi** (Ipl.), **sihь** (Lpl.); oblici zamjenice **vsь** (Nsg.), **vseseo** (Gsg.), **vsѣhь** (Lpl.).

Brojevi

U tekstu su zastupljeni i oblici općih, rednih i zbirnih brojeva: **edinь bogь** (N), **tri** (N), **petь** (N), **osmь** (N), **dьva na desete** (12, N), **тысоуѣa** (N), **dьvѣma** (Ddu), **edinogo sina** (A), **dьva korabica**

(Adu.), **обѣма** (Idu), **въ/у дroyзѣмъ korabli** (Lsg.), **оба korablѣ** (Adu), **дѣвѣма съtoma** (200, Ddu.); **дroyгыи рабѣ** (G); **двоѣ** (N), **двоѣго** (G), **троѣ** (N), **петоро** (N).

Glagoli

Prisutni su starije forme glagolskih oblika: prezenta, aorista, imperfekta, imperativa, participa prezenta aktivnog i pasivnog, participa preterita aktivnog i pasivnog.

Prezent

- 1.l.sg. **izmoу soyуacъ, pišoу, ѣсмъ, boydoу,**
- 2.l.sg. **іšteši, imaši, vidiši, reveši, yoyeši, reveši, možeši, oyzriši,**
- 3.l.sg. **slыšitъ, съberetъ, priemletъ, съžežetъ, podastъ, prositъ, ѣстъ,**
- 1.l.pl. **nosimъ, boydemъ,**
- 2.l.pl. **pišete, ѣste, znaete / знаѣte,**
- 3.l.pl. **poperoуtъ, boydoуtъ, soydetъ, rastrgnoуtъ.**

Aorist

Evidentni su oblici sigmatskog aorista:

- 1.l.sg. **гѣхъ, molihъ, idohъ,**
- 2. i 3.l.sg. **reve, vede, dviže,**
- 1.l.pl. **plakahomъ, svirahomъ, гѣhomъ,**
- 2.l.pl. **ne рыdaste, гѣste, znaste,**
- 3.l.pl. **moliše, idoše, dvigoše.**

Prisutni su i oblici asigmatskog aorista:

- 1.l.sg. **mogъ, idъ, obrѣtъ,**
- 2. i 3.l.sg. **romъre, oуtope, vъže,**
- 1.l.pl. **vъgomъ, idomъ, sѣdomъ,**
- 2.l.pl. **padete, obrѣtete, možete,**
- 3.l.pl. **ivezoу, padоу, oуtopоу, idоу,**
- 1.l.du. **oуgasovѣ, obrѣtovѣ.**

Imperfekat

Imperfekat se pojavljuje u sažetim oblicima, koji izgledaju ovako:

- 1.1.sg. **vidѣahъ, nošahъ, yoyѣhъ, idѣahъ,**
3.1.sg. **prѣštaše, sѣbraše, propovѣdaše, ne znaše,**
1.1.pl. **vѣrovahomъ, vidѣahomъ, hoždahomъ,**
2.1.pl. **znašete, vidѣašete, biѣšete,**
3.1.pl. **divlahu, nazѣbrahou, mѣyahou, glagolahou, pripadahou, roygahou,**
3.1.du. **romыšlaete, imѣašete.**

Imperativ

Pojedini oblici imperativa su:

- 2.1.sg. **nareci, znai, boydi, imei,**
1.1.pl. **iѣѣmъ, nešѣmъ, dadimъ, prosypѣmъ, oybiѣmъ,**
2.1.pl. **ne osoyždaite, ne dadѣte, ni pomѣtaite, iѣѣte, tleѣte, prosite, glagolite.**

Participi

Frekventna je upotreba participa prezenta aktivnog i pasivnog, te participa preterita aktivnog i pasivnog:

Particip prezenta aktivni: **сы, soyšti, imoyšti, nesoyšta, probiše, oybiše, rѣše, biše, poslaše, vedoše, prѣdaše, stvoriše, ishodeštю.**

Particip prezenta pasivni: **знаемъ / знаємъ, osoyždeni, stoенъ / stoєнъ, priemъ / priємъ.**

Particip preterita aktivni: **бывъ, vidѣвъ, отъвѣставъ, nosivъše, vraѣъše, stradavъši, troyšdъše, isplyniše, posylavъšago.**

Particip preterita pasivni: **glagolanъ, vidѣno, pevena, tѣšть, posramlѣoyть, bioyšte, oybiѣoyšte, sѣvrшенъ, poklonъ.**

Leksika

Tekst *Nikoljskog evanđelja* čuva po tradiciji leksički fond staroslavenskog jezika. Tako su prisutni oblici pojedinih riječi: **roždŭstvo** (rođenje), **akrotomŭ** (stijena), **srŭdŭce** (srce), **dvīženīe** (kretanje), **lŭstŭcŭ** (varalica), **soyvacŭ** (trun), **oplŭniŭ** (zatočenje), **težatelŭ** (vinogradar), **prŭmoydrostŭ** (mudrost), **aice** (jaje), **osilo** (zamka), **oplotŭ** (ograda), **obida** (nepravda), **tegota** (težina), **ŭzŭ** (ja), **prŭpodobanŭ** (poštovan), **neprazdŭna** (trudna), **nyntŭšŭnŭ** (sadašnji), **noŭŭnŭ** (noćni), **oybogŭ** (siromašan), **grŭdŭ** (ponosan), **groystokŭ** (tegoban), **mŭvati** (šutjeti), **teti** (udarati), **narešti** (imenovati), **abie** (odmah), **selŭ** (dosad), **nikoliže** (nikada), **zŭlo** (veoma, vrlo), **paky** (opet, ponovo) **togda** (tada), **aŭŭe** (ako), **oyže** (već), **eda** (da), **oybo** (dakle), **daže** (čak).

Zaključak

Analizom teksta *Nikoljskog evanđelja* dolazi se do zaključka da je ovo autentičan i prepoznatljiv srednjovjekovni bosanski spomenik. Naime, navedeni primjeri pojedinih oblika i određenih kategorija potvrđuju pripadnost ovog teksta bosanskoj redakciji staroslavenskog jezika. Na ortografsko-fonetskom i morfološkom planu uočljivi su tragovi literarne tradicije, s jedne strane. S druge strane posmatrano, prisutna je labilna norma, kao i brojne inovacije. Uočljivo je prodiranje osobina narodnoga govora jezičkog idioma dijaka koji je pisao tekst. To ukazuje da je ovaj literarni spomenik proizvod prepoznatljive srednjovjekovne bosanske pisarske škole sa ikavsko-štokavskog područja Bosne.

Literatura

- (1890) *Gramatika bosanskoga jezika*, Zemaljska štamparija, Sarajevo. (G)
- Jurić-Kappel, Jagoda (2008), „O dijalekatskim temeljima srednjovjekovne bosanske (vjerske) pismenosti“, *Slovo*, sv. 56-57, Zagreb, str. 209-218.
- Daničić, Đuro (1864), *Nikoljsko jevanđelje*, Državna štamparija, Biograd. (ĐD)
- Kuna, Herta (2009), *Srednjovjekovna bosanska književnost*, dio:

„Nikoljsko jevanđelje“ (106-108), Forum Bosnae, Sarajevo, str. 383.
Mošin, Vladimir (1968), „Rukopisi bivše Beogradske narodne biblioteke u Dablinu i u Zagrebu“, *Bibliotekar*, god. XX, br. 5, Beograd. (MV)

Nikolić, Svetozar (2002, 2005), *Staroslovenski jezik*, I, II, Trebnik, Beograd.

Otašević, Danica (2005), „Nikoljsko jevanđelje: od originala do digitalne kopije“, *Glas biblioteke*, br. 12, Čačak.

Petrović, Rodoljub (1991), „Sudbina Nikoljskog jevanđelja“, *Glas biblioteke*, br. 2-3, Čačak, str. 22-25.

Trifunović, Đorđe (1976), „Vukomanovićev opis Nikoljskog jevanđelja“, *Prilozi*, knj. XLII, sv. 1-4, Filološki fakultet, str. 45-51.

www.novosti.rs/...kultura (NK)

Izvor za čitanje teksta

Originalni rukopis *Nikoljskog jevanđelja*, /digitalna.biblioteka@nb.rs/ (DB2)

Nikoljsko jevanđelje u izdanju Đure Daničića, Stara i retka knjiga, Digitalna narodna biblioteka Srbije, /digitalna.biblioteka@nb.rs/ (DB2)